

چەمكه نوښكاني زانستي سياست

كتاب : بنيادهاى علم سياست

نوسهر : عهبدلرهمان عالم

۲- ددهستلاټ
 چه مكي دهسته لآټ ، چه مكي بڼه رتهى بېرډوزى نوئى ي سياسييه ، به باوهرى ههندي له تويزره سياسييه كان ، زانستي سياست ، زانستي به دهست هينان و پاراستنى دهسته لآټى سياسييه زوربه ي سياست ناسان، په يوه نديه كاني دهسته لآټ به ناوكي سياست ده زانن و ده لآټن ه وهى كه په يوه ندى سياسي مروؤ له په يوه نديه كاني ترى جبا ده كاته وه دهسه لآټه . ټيگوشانى حزب و حكومه ته كان ، هه ولدانه بؤ به دهست هينانى دهسه لآټ ، بؤ پاراستنى دهسه لآټ ، يان بؤ نمايشى دهسه لآټ له مهيدانى دنياى سياست وه له په يوه ندي نيو دهوله تيه كانيش ديسان ټيگوشانه بؤ به چنگ هاوردنى دهسه لآټ . ((مورگنسا سياست له نيو نه ته وه كاندا په ټيگوشان له پيناوى دهسه لآټ ده زاننى و له و باوهره دايه كه ناسينى دروستى ټيگوشان بؤ به دهست هينانى دهسه لآټ كليلى تيگه پشتمنى مهسه له سياسي كانه سه بارهت به ناسينى دروستى دهسه لآټ له كومه لگه لى سياسي ، (دال) گوتويه تى : - هه ردهم مروؤ خهم سارديى و گوينه داننه به په رته وازه دهسه لآټ و تواناكان بهم و اتايه كه بؤ نمونه نه گهر دهسه لآټ به و شيوه يه په رته وازه بيت كه چرو گلپره وه يان نه گهر دهسه لآټ چرو گلپره واتيگات كه په رت و بلاوه په رته وازه بزائى له و جوړه حاله ته دابى نه وه خوئى ناگاي هه بيت ، توشى هه لى سياسي گوره ده بى ... كاتى مروؤ ټيگه شتمنى دروستى له شيوه يه دابش بوونى دهسه لآټ نه بو به دلنبايه وه نه و بؤ چونانى كه بؤ دهسه لآټ و تواناكان هه يه تى ديسان راست و دروست نيه A-ماناى دهسه لآټ به سه ختى ده توتندرى مانايه كى

وردو روون له دهسه لآټ به دهست بيت . (دال) گوتويه تى : ((گرنگرتين و يه كه مين راستى ده بى ده رباره ي دهسه لآټ بزائى نه مه كه له زمانى روژانه و زانستي سياسته دا هاو دهنگيه ك سه بارهت به زارواوى دهسه لآټ پيناسه كاني نيه .)) زارواوى دهسه لآټ چارو بار له گه ل دهسه لآټى مه شروع (ا قتدار) ، نفوز ، هيز ، مل هورى ، زورهملى يان هانداندا هاوشيوه ده زاندى . تويزره ووانى سياسى به گويزه ي نايدولوؤى جيهان بينى خويمان ، پيناسه ي جوؤرو جزريان له دهسه لآټ هيناوه ته وه ههندي له و پيناسانه بهم جوړه ن : (ماركس ويهر) : دهسه لآټ تواناى تايه تى يه ك هوكاره (تاك يان گروپ) به هؤى بوونى شوينى پله و پايه دارى له نيو كومه لدا كه بتوانى سه رهاى پشت بهم شوينه پله و پايه داره ئيراده ي خؤى نه گهر به رخودايش هه بيت به رامبهرى به كارينئى (گرين) : - دهسه لآټ به شيوه ساده ي سنورى توانايى كونترول كرنى كه سانى تره به جوؤى كه كارى له وانه داواكراوه نه نجامى بدهن .) (دال) : دهسه لآټ په يوه ندى نيوان پارچيانه كه پارچيه ك چارچيانتر به كارى ناچار نه كات كه نه گهر نه م ناچار كرنه نه بى نه وانه نه وكاره نه نجام نادن .)) (لاسؤل) : دهسه لآټ ، به زداربوون له برياردان و په يوه ندى نيوان تاكه كان .) (مورگنسا) : مه بهست له دهسه لآټى سياسي نمازه به بوونى كونترول له نيوان دهسه لآټ دارانى مه شروع له لايه ك له لايه كيتره وه له نيوان دهسه لآټى مه شروعى گشتى و جه ماوهر دايه ، پيناسه يه كيتر ديسان له مورگنسا .. (تواناى مروؤه له سه زهين و كارى كه سانتر ، دهسه لآټه .) (هوېبارت گولد هايمر ئيدوار شيلد) : - دهسه لآټ تواناى

كار ليكردن له سه ر رهفتارى كه سانتره به ييى ناماجه كاني تاكه كه سيك .) ((شوارز نرگير)) (دهسه لآټ توانى خستنه نه ستوى (تحميل) ئيراده يه له سه ر كه سانى تر به پشت به ستن به مسؤگهر بوونى جيبه جى كرنى ته واو له حاله تى قبول نه كرنندا) ((مك نايور)) : - مه بهست له دارابوونى دهسه لآټ ، تواناى ته ركيز كرن ، ريخست يان ريئمايى كرنى رهفتار كه سه كان يان كاره كانه . له و پيناسانه ي سه روه سى نه نديشه له چه مكي دهسه لآټا ده بينين ۱- دهسه لآټ تواناى سه پاندى ئيراده يه به سه ر كه سانى ترده سه رهاى به رخوداينان

۲- دهسه لآټ ، په يوه ندى نيوان دهسه لآټ داران و په روه وانبايه . ۳- دهسه لآټ به زدارى كرن له برياردان . بهم جوړه ده رته كوئى كه پيناسه ي جوؤ به جوؤ له بؤ دهسه لآټ هه يه . به لآم به شيوه ي گشتى به واتاى تواناى داين كرنى خواسته كانه سه رهاى ناي نه يارى كرنى كه سانتر ، هه ليه ته نه گهر وه ها نه ياريه ك هه بيت . تنانته (لاسؤل) كه دهسه لآټى به زدارى كرن له برياردان پيناسه كرووه ره زامه نده به وهى كه كارو نه نديشه كان خوئى له خويدا دهسه لآټ نيبه به بؤ نه وهى بگوؤردى به دهسه لآټ پيوسته دهسه لآټ داران چه ند كه سيك بؤوزنه وه كه گوئى رايه لپان بن و هانى نه و كه سانه بدهن بؤ چاره سه ر كرنى كيشه كان كار بكن . دهسه لآټ له راستيدا كار تيكرنه له سه ر سياست و كارى كه سانتره (تاك و گروپ و حزب حكومت و دهوله ته كان) له ريكاى بى به شكردى راسته قينه يان هه رشه و گوره شه دا به مه رجى نه يارى كرن له گه ل سياستى دهسته لآټ سه پيننه ران ، به لآم ونم و ته يه بو واتايه نيبه كه دهسه لآټ هه ميشه له سه ر

توتنديزى ساز ده رديت ، يان بنچينه ي دهسته لآټ زوره ملئيه . دهسته لآټ له وانه يه له سه ر باوهر ، وه فادارى ، نه ريت و بيخه مى يان له سه ر به رزه وه ندى ساز بدرت . دهسته لآټ كونترول و دامر كاندنى كه سانى تره ، به لآم ئامرازى كار يگه رى نه م دامر كاندنه جوؤرو جوؤره . زانستي سياست به شيوه ي گشتى سه رنجى دهسه لآټ ده سات ، به سه ر شيوه يه يه كه دهست بيت . دهسته لآټ دابه شكارويه و به گوتوى "دال" گهر مروؤ ټيگه پشتمنى راست و ته واوى له دابه شكاروى دهسته لآټ و تواناكان نه بيت ، بؤچوونه كانيش بؤ دهسه لآټ هه م راست و ته واو نيبه . نامانجى زانستى سياست دياريكرنى نه نذازه ي دهسته لآټه و له سه ر چ بنه مايه ك دابه شكاروه ، خاوه نه كانيش چ كه سانتيكن ، كام دامه زواويه . به و ته يه كى تر دابه شكردى كومه لگه ي سياسي دا يارى ده كات كه نزيه يه كه كان له كوئيه ۱۹۹ . چؤن چاره سه ر بكريت ، نايا نه م چاره سه ر كرنه ده بى هه مو لايه نه كان ريزى ليبرگن .

سه ره نجام پيوسته پيناسه يه كى تيكرائى و كورت له دهسته لآټ بكريت كه هه مو پيناسه گووتراوه كان يان چه مكه شاراوه كاني نيو نه و پيناسانه له خؤ بكريت . جا له بهر نه مه له پيناسه ي دهسته لآټا ده تاونري بگوتريت : بريتيه له تواناى هز و پراكتيكه بؤ ره خساندى هه ل و مه رجى ده رهنجامه خوارواوه كان ، شيوان و ناسته كاني نه م توانايه جوؤرو جوؤرن : هه م سه پاندى ئيراده ده گرته بهر هه ميش نمازه به پيوهندي نه و كه سانه وه كه ده يانه وئى ده رهنجامى ويستراو به دهست بهين . هه روه ها نمازه بؤ نه و كه سانه كه ده بى نه نجامه كه به دى بهين . ديسان به شدارى كرنه جوؤرو جوؤره سياسي

ناشتيوانيه كان يان تاكه دزه ناشتبه كان . گروپ و حيزبه كان ، حكومت و دهوله ته كانيش ده گرته بهر ، تواناى هه ريه ك له و هيزه كومه لايه تيبى و سياسيانه ، بؤ ره خساندى هه لومه رج ده رهنجامه ويستراوه كاني خويمان له مهيدانى سياسته تا به رجه سه ده كات . جاله بهر نه مه ده تاونريت له باره ي دهسته لآټيك كه تاك ، گروپ ، حيزب ، حكومت يان دهوله ته وه . باس و ليكولينه وه يان ليبركريت . نه م هيزانه ، تواناى فكري و كردارى خويمان له مهيدانى خه بات و تيگوشانى سياسى ناوه خوئى يان ده ركه ي له به رانه بهر هيزه كاني ترى ، وه ك حيزب و حكومه ت و دهوله ت به كار بهينن ، تاكو به نامانجه كانيان و به و نه نجامه ي كه ده يانه وئى پيى يگه ب / تايه ته ندييه كاني دهسته لآټ ۱- دهسته لآټ له سه رينه ماي په يوه ندييه كان سازدراوه . دهسته لآټ هه ميشه به په يوه ندييه مروئيه كانه وه به نده . به گوتوى "لاسؤل" ، دهسته لآټ په يوه ندى نيوان تاكه كانه ، خاوه ن دهسته لآټيش دهسه لآټ دارى ريگه پيدراو و نمازه . له به رانه بردا كه سانى هن كه دزه كردار دؤ به دهسته لآټ پيشان ده دن . ئينجا له بهر نه مه دهسته لآټى كه س يان دهوله ت كاتى ديتنه دى كه كار يگه رى له سه ر په يوه ندييه جيبه ريوه كاني نيوان كه سانى تر ، دهوله تانى تره هه بيت . ليروه ده رته كوئى كه دهسه لآټ يه ك لايه نه نيبه . له سه ر هتاي په رسه ندى په يوه ندى سازدراو له سه ر بنه مانى دهسته لآټ ، پيوسته دوولايه ن هه بيت . لايه نيك دهسته لآټ دهسه پيئى و نه ويتر دهسته لآټى به سه ردا دهسه پيئريت .

۲- دهسته لآټ ريژه ييبه ، به نده به و شوينه وه ، رها نيبه . نه گهر يه كى دهسته لآټى هه بيت ، ده بى لايه نيكيش هه بيت په سهدى بكات و كاروبارى نه و دهسته لآټه جيبه جى بكات . په يوه ندى له سه ر ده رويه رى كومه لايه تى - سياسى به ريگه وت كارليكرى هه يه ، مه گهر نه و دهسته لآټه به شيوه ي ريژه يى نامانج كه ليكى بؤ ديارى كراييت و هه لومه رجيكى تايه تى بؤ ره خسايت .

، حكومه تيك ، دهوله تيك به كرده وه به كارى دنييت . دهسته لآټى زوره كسى ، نه و دهسته لآټه يه كه هيزه كومه لايه تيبه سياسييه كان به هيز به كارى ده بينن . به لآم له بهر هؤيه تايه تيبه كانه وه نكارن به كارى بهينن .

۴- دهسته لآټ تواناى نفوزه له سه ر كه سانى تر . تايه ته ندى سه ركه ي دهسته لآټ تواناى نه و نفوزه يه كه دهسته لآټ داران له سه ر كه سانى تر به كارى ده بينن . هيزه كومه لايه تيبه سياسييه كان كاتى خواهنى دهسته لآټن كه بتوانن به پيى خواستى خويمان وه له هه لاسه و كه وتى هيزه كومه لايه تيبه كاني تره وه گوؤرانكارى به دى بهينن . ۵- دهسه لآټ ، كه جى به جى كرنى دهسه به ربييت : دهسه لآټ ده بى جى به جى كرنى دهسته بهر كراييت . دهسته لآټى كه خاوه نى جى به جى كرنى دهسته بهر كراو نه بيت يان زوره ملئى بيتبه تاله و نابى ناوى دهسته لآټى لى بئرى . به گوتوى "دال" هه ر كه سى كه سزا به سه ر خلكدا سه پيئى ، له هه ر كومه لگه يه كدا به گزنگ و دهسته لآټ دار دهيزانن . له راستيدا دهسته لآټى مه شروعى حكومت له هيزه سياسييه كانيتر نه و مافه قوركراوه . جباى ده كاته وه كه له سزادان هه يتى و مافى نه وهى هه يه كه سواى توند به سه ر كه سانيكدا به شيوه ي ياسايى سه پيئيت . سزادان چه ندى زورتر و جوؤرو جوؤر تر بيت به هه مان نه نذازه يش دهسه لآټى سياسى گوره وفراوانتر ده بيت . ۶- نامانجدارى دهسته لآټ : دهسته لآټ بؤ گه شتن به نامانج و مه رامگه ليك به كار ده بينن ، به پينجه وانى نه وه سه وه كار يگه رى نايبت . به گوتوى "كارل دويچ" ئيراده به بى دهسته لآټ هيج كار يگه رى نيبه ، به لآم دهسته لآټ به بى خواست و ئيراده به شيوه ي هه لكه ورت و ده گهن كار يگه رى ده بيت . دهسته لآټ به ته نيا له سه ر ده رويه رى كومه لايه تى - سياسى به ريگه وت كارليكرى هه يه ، مه گهر نه و دهسته لآټه به شيوه ي ريژه يى نامانج كه ليكى بؤ ديارى كراييت و هه لومه رجيكى تايه تى بؤ ره خسايت .

نهفسهر بهريوبهر و بهريوبهر تيگوشهر

كاميل ژير

بلئى له پيش ناوه كه دا بنووسئ : ليو روكنن . فراشباشى به دم چهپ راست ، چهپ راسته وه كه رۇزى پيشو نه بهريوبهره كونه نهفسهره مه شقى بيديابو ، زورره كه ي جيهيشت و بؤ ئيواره مندالانى گه په كى شوين خوئى خست و فيرى چهپ راست ، چهپ راستى كرن و جار جار نه يدايه قاقاي بيكه نين و نه يوت : نه مه فه رمانى نهفسهر بهريوبهره ، فيرين بؤ نه وهى ببنه ليو روكن داويش بهريوبهر ! له دووم رۇزى دس به كاربوونيدا ، نهفسهر بهريوبهر ، نه م شتانه ي بؤ كارمندان ده كرد : (هه مو رۇزى ريشتان تاشراو بسئ ، بؤينباختان به ستبئ ، پئلاوتان بؤياخكروبيئ ، كه دپنه لاي من دوومگه ي چا كه تان داخراوبئ) له پيش ده وامدا ئاماده ين دواى دوام تائيمه نه روين ميزتان جئ

مه هيلن ، سه رپيچيكر ، سه ربارى برينى موچه ، راكردن (هه روله) شى پنده كرى ! .. ئيواره ، پياوانى گه ره ك له فراشباشى كزبوننه وه به هيواي بريك بيكه نين . نه م وتى مه رجم هه يه : نه بى ريشتان تاشراو و پئلاوتان بؤياخكروبيئ ، نه گينا راكردنتان پنده كم ! ئينجا گشتانده كه ي بؤ خويندنه وه نه وانين داiane قاقاي بيكه نين .. پرسى نه وه به چى پنده كهن ؟! مه گهر به لاي سه ر خو شه وه نان بؤ قه ساب و گوشت بؤ نانه وا نيبه ؟ به ريوبهره كه ي منيش هيشتا باده ي نهفسه ريبه كه ي به رى نه داوه ! له يه كه م كزبونونه ويذا له گه ل بهر پرسى به شه كاني ده زگا كه وتى : ئيوه نهفسه ر روكنى به شه كانتان ، وه ك سه ر له شكرو سه رتيبى سوپان

له كاتى جونگدا . سوپاش بورىكو بيكى و مه شق و فه رمان سه روره يه كاني سه روره بؤ خواره وه ، سه ركه وتوو ده بئى ، ئيمه ش نه بئى نه م ده زگايه پيشبخه ين . بريار له سه ر من و جيبه جى كرن له سه ر ئيوه به پيى دوو بنه ما سه ربازيه گشتيه كه :

۱- ملل كه چكردى كويزانه ي دهسته لآټه كاني خواره وه بؤ فه رمانه كاني دهسته لآټى سه روهه . ۲- جيبه جيبه كه وه دواى ووتوؤزى له سه ر بكه . بهر پرسى به شه كان ، به تيله ي چاو به دم زه رده خه نه يه كى شازدراوه هه ندى بروسكه يان كه يانده يه كدى . فراشباشيش ، ئيواره بؤ دانيشتوانى چا خانه كه ي گه ره ك ، شانگه رييه كى به و واتايه ريخت و به دم چه پله و

نه ويش وه خه لكى له زانبارى چه نديتى و چونيتى و چيبه تى داهاته گشتيه كاندا كوله واره !. به دواى نه م قسانه يدا ، فراشباشييه ورياكه ، دايه قرخه قرخى بيكه نين و پرمه پرمى گريان و پيش نه وهى خوئى له بهر چاوم ونكا وتى : + بؤ بيكه نين و گريان تيكه ل نه كم ؟ كيلاكه ي نهفسه ر بهريوبهران ، ته نيا دركى گنده لئى كارگيرى لى سه وز بوو ، كيلاكه ي بهريوبهر تيگوشه ران چه پكه خار و خاشاكي رهنگاو رهنگى هه مو جوړه گنده ليه كان ! نه ي هاوار! ناخر نازانن بهريوبه ريتى پسپوريه و گوله باخيش له كه ش و هه واى خويدا نه بئى ، چه ند گه ش ورهنگاو رهنگبئى ، گنده ل نه بيت و نه زاكيت و ده وررته خوار هه ر لقيكى ده بيته ده يان خار : تكاكرم تكاكار ، نه گهر تيگوشه ران گولن بيانده ن له سه ر ، مه يانكهن به بهريوبهر.